

Ewa Kędracka

Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów w Warszawie

Od CQAF przez EQARF po EQAVET Ewaluacja w służbie zapewniania jakości w europejskim kształceniu zawodowym

Od czasu Deklaracji Kopenhaskiej (2002 r.) nie ustają prace nad zapewnianiem jakości kształcenia zawodowego w europejskiej przestrzeni edukacyjnej. Modyfikowany w procesie międzynarodowej współpracy (niestety, z nikłym udziałem Polski) model zapewniania jakości kształcenia zawodowego kryjący się kolejno pod akronimami: CQAF, EQARF czy EQAVET zawsze obejmuje ewaluację działań. Jaką rolę pełni ewaluacja w zapewnianiu jakości i jak jest konkretnie rozumiana w ww. modelach oraz jak dba się o zapewnianie jakości tej ewaluacji – warto poznać odpowiedź na te pytania jako wkład do dyskusji, komu i po co potrzebna jest ewaluacja w edukacji.

1. Kontekst

*Zrozum całość, do której należy część, w której pracujesz
– myślenie systemowe¹*

Ewaluacja – warunek sine qua non dobrego zarządzania

Komu i do czego potrzebna jest ewaluacja? Najkrócej – wszystkim, do wszystkiego.

Trudno nie zauważyć gwałtownie rosnącej na naszych oczach roli ewaluacji we współczesnym świecie zdominowanym przez porządek praw ekonomicznych. Bo ewaluacja to jeden z fundamentalnych aspektów zarządzania, a zarządzanie dotyczy wszystkich, wszystkiego – zawsze i wszędzie...

W rozwijających się dynamicznie, choć ze zmiennym powodzeniem, teoriach zarządzania (organizacjami, systemami) dużą wagę przywiązuje się do ewaluacji, dostarczającej odpowiedzi na tak fundamentalne pytania, jak: czy to, co robimy, jest potrzebne? Czy to jest skuteczne – przynosi takie zmiany, jak zamierzono? Czy można to robić lepiej? taniej? ekonomiczniej?

Linda G. Morra Imas pyta: *Is Evaluation Embraced in Turbulent Times of Economic Crisis?* i odpowiada: *Ewaluacja ma znaczenie jako część niezbędnego zintegrowanego systemu monitoringu i ewaluacji na rzecz skutecznego i efektywnego wykorzystania funduszy publicznych – zarówno w czasach ekonomicznie burzliwych, jak i w czasach ekonomicznie dobrych.*

Na naszych oczach ewaluacja rozprzestrzenia się w Europie. Jest wykorzystywana przez rządy i interesariuszy jako narzędzie monitorowania wdrożeń oraz optymalizacji wykorzystania zasobów/środków w różnych obszarach polityki społecznej, a więc także w edukacji oraz na rynku pracy. Komisja Europejska

---

¹ Jedna z trzech zasad TQM (Total Quality Management) wg J. Jurana.

także ewaluuje swoje programy i wymaga od swoich państw członkowskich ewaluacji rezultatów i długotrwałego oddziaływania wykorzystanych funduszy strukturalnych i społecznych.²

W Polsce ewaluacja nie wydaje się jeszcze dostatecznie powszechna w świecie społeczno-gospodarczym.

Niewątpliwie fundusze strukturalne Unii Europejskiej są dominującym i pozostaną w najbliższych latach głównym polem praktyki ewaluacyjnej w Polsce. Jak dotąd zjawisko „rozlewania się” praktyk ewaluacyjnych z programów UE na inne pola polskiego sektora publicznego było znikome. [6]

Zdecydowanie ewaluację upowszechniła konieczność jej dokonywania w projektach/programach finansowanych z (ogromnych) funduszy unijnych. Nie ma projektu (zarządzania projektem) bez ewaluacji!

Może dlatego ewaluacja pojawiła się nareszcie w 2009 roku w zapisach polskiego prawa oświatowego w zmienionym rozporządzeniu dotyczącym nadzoru pedagogicznego?

Ale ewaluacja kształcenia zawodowego i szkoleń (VET³) ma jeszcze jedną ważną przyczynę – ten sektor edukacji naturalną koleją rzeczy jest (powinien być) szczególnie silnie związany ze światem gospodarczym na europejskiej drodze ku gospodarce opartej na wiedzy. Dlatego nie dziwi, że w europejskiej przestrzeni edukacyjnej właśnie VET najwcześniej i najintensywniej podjął wyzwania przekładające się na konkretne działania związane z jakością, a to oznacza – z ewaluacją, bo ewaluacja nigdy nie jest celem, tylko środkiem osiągnięcia celu, jakim jest (zapewnianie) jakości.

Europejska Przestrzeń Edukacyjna i jakość

Dyskusja nad zapewnianiem jakości (QA) jako kwestią europejską rozpoczęła się w 2000 roku, w związku z europejskim forum jakości powstałym w wyniku ogromnej debaty wywołanej definicją strategii lizbońskiej.

W Barcelonie w marcu 2002 roku Rada Europejska zdefiniowała cel edukacji i szkoleń w Europie, eksponując w nim jakość i światową konkurencyjność, jakie miały być osiągnięte w 2010 roku.

Wstępnym warunkiem osiągnięcia tego celu było doskonalenie krajowych systemów kształcenia zawodowego (VET). Deklaracja Kopenhaska w 2002 roku zaprosiła wszystkie kraje europejskie do podjęcia inicjatyw w zakresie zapewniania jakości VET, podkreślając szczególną i obiecującą rolę współpracy międzynarodowej w tym zakresie. [7]

---

² Rosnącej roli ewaluacji i jej promocji w globalnym wymiarze życia gospodarczo-społecznego towarzyszą liczne publikacje Banku Światowego, Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju OECD, Organizacji Narodów Zjednoczonych (Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju UNDP), Międzynarodowej Organizacji Pracy, które powstają w odpowiedzi na nowe wyzwania w zarządzaniu sektorem publicznym i szczególnie łatwo dostępne dla każdego w internecie, niestety, nie w jęz. polskim.

³ Objaśnienia akronimów – w załączonym słowniczku.

2. Zapewnianie jakości

Znajdź sposób reagowania na zmiany – ustawiczne doskonalenie⁴

Modele zapewniania jakości kształcenia zawodowego i szkoleń w UE

Wspomniana wyżej Deklaracja Kopenhaska z 2002 roku zaowocowała w kolejnych latach konkretnymi rezultatami wspólnych działań. W maju 2004 roku Rada Europejska ukonstytuowała wspólne ramy odniesienia zapewniania i doskonalenia jakości kształcenia zawodowego (CQAF), opisujące wspólne zasady, doradztwo i narzędzia, a budując propozycję na kluczowych zasadach najważniejszych istniejących modeli zapewniania jakości (QA). W założeniu miał to być instrument, który może pomagać i decydentom, i oferentom kształcenia zawodowego doskonalic je, bazując na uzgodnionych wskaźnikach ilościowych (wyrażanych liczbami) i jakościowych (tu: tekstowych). CQAF, a i każdy kolejny model, z założenia ma być możliwy do zastosowania zarówno na poziomie systemu (kształcenia), jak i na poziomie konkretnych oferentów VET (szkół, placówek itp.), a także ma służyć ocenie (*assessment*) skuteczności VET.

Taki był punkt startowy dla utworzenia sieci międzynarodowej ENQA-VET utworzonej przez Komisję Europejską w październiku 2005 roku, której główny cel stanowiło stworzenie dla państw członkowskich stałej platformy wymiany informacji i doświadczeń, uczenia się nawzajem we współpracy i interakcji oraz wzmocnienie kultury zapewniania jakości w całej Europie. Usankcjonował to Komunikat Helsiński, który w grudniu 2006 roku podkreślał potrzebę przejścia od CQAF do kultury doskonalenia jakości i wzmocnienia współpracy w zakresie doskonalenia jakości VET.

Sieć ENQA-VET wniosła istotny wkład w proces tworzenia kultury jakości⁵. Wzajemne uczenie się członków sieci (PLA) odegrało strategiczną rolę w tym procesie, który zaowocował ustanowieniem europejskich ram odniesienia na rzecz zapewniania jakości (EQARF), ostatecznie zatwierdzonych w listopadzie 2008 roku. [4] Każde państwo członkowskie UE zostało zobowiązane, aby w ciągu 2 lat (czyli do 2010 r.) wyprowadzić z rekomendacji podejście do systemów zapewniania jakości na poziomie krajowym, jak najlepiej wykorzystujące EQARF, włączając partnerów społecznych, władze regionalne i lokalne oraz wszystkich ważnych interesariuszy kształcenia zawodowego. Rekomendowano utworzenie (tam, gdzie jeszcze nie istnieją) krajowych punktów referencyjnych, jak i aktywne uczestnictwo w europejskiej sieci zapewniania jakości.

Ważność systemów QA w została potwierdzona w maju 2009 roku w „Konkluzjach Rady UE nt. strategicznych ram europejskiej współpracy w zakresie edukacji i szkoleń”, gdzie podkreślono wagę rozwijania skutecznych systemów zapewniania jakości. W rezultacie jeden z czterech celów strategicznych w europejskim programie *Education & Training 2020* to doskonalenie jakości i efektywności (skuteczności) edukacji i szkoleń.

⁴ jak w przypisie 1.

⁵ <http://guidelines.enqavet.eu/>

W 2010 roku rozpoczął się nowy etap europejskiej współpracy w zakresie zapewniania jakości kształcenia zawodowego – EQAVET⁶.

Program prac oparty jest na trzech ważnych zasadach:

- zapewnić pełną integrację nowych członków w prace nad zapewnianiem jakości europejskiego kształcenia zawodowego;
- budować na znaczącej pracy dokonanej już przez sieć ENQA-VET i zapewnić posuwanie się do przodu procesu współpracy europejskiej;
- zapewniać, że prace podejmowane przez EQAVET wspierają wymiar zapewniania jakości zarówno ECVET, jak i EQF.

Głównym celem jest stworzenie dynamicznej społeczności praktyków, wykorzystujących europejskie ramy zapewniania jakości.

CQAF, EQARF, ENQA-VET, EQAVET... nie, to nie jest żonglowanie słowami, ale dowód, jak żmudny jest proces wzajemnego uczenia się i uzgadniania działań (zaczynając od języka europejskiej debaty) i współpracy na rzecz jakości kształcenia zawodowego.

Szkoda, że w tych ważnych pracach udział Polski był dotąd zbyt widoczny. Pozostaje żywić nadzieję, że projekt EFS o znaczącym tytule „Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru” zmieni⁷ diametralnie tę sytuację i Polska włączy się energicznie i owocnie we współpracę EQAVET. A jak dowodzi RAPORT z I etapu prac w projekcie KOWEZiU Przygotowanie szkół zawodowych i placówek prowadzących kształcenie zawodowe i ustawiczne do stosowania Europejskich Ram Odniesienia na rzecz Zapewnienia Jakości w Kształceniu i Szkoleniu Zawodowym (EQARF) z 2009 roku, polski dorobek w zakresie zapewniania jakości kształcenia zawodowego (zarówno w identyfikacji problemów, jak i propozycjach ich rozwiązania) jest znaczący i może dyskusję europejską istotnie wzbogacić.

Jakość kształcenia zawodowego

Dlaczego kształcenie zawodowe jest tak ważne dla Unii Europejskiej? Bo jakość edukacji, zwłaszcza kształcenia zawodowego, ma bezpośredni związek z rozwojem i PKB jako miarą jakości życia w określonym kraju.

Jak stwierdzono w raporcie Cedefop „The value of learning” [2]:

Inwestycje w edukację (szkolenie) owocują wzrostem umiejętności/kompetencji, a to znaczy wzrost kapitału ludzkiego, co z kolei daje takie korzyści: materialne i niematerialne, na poziomie mikro (pojedyncze osoby, firmy) i na poziomie makro/społecznym.

W zgodnej opinii krajów uczestniczących w pracach sieci na rzecz jakości kształcenia zawodowego jakość VET to:

- rosnąca zatrudnialność (na rynku pracy),
- rosnące dopasowanie oferty szkoleniowej do wymagań rynku pracy,
- lepszy dostęp do LLL (uczenia się przez całe życie).

⁶ <http://www.eqavet.eu/gns/about-eqavet/welcome.aspx> [dostęp: 28 VII 2011].

⁷ A może już zmienia? Trudno to wywnioskować ze skromnej informacyjnie strony projektu <http://efs.men.gov.pl/projekt5-strona-glowna> [dostęp: 28 VII 2011].

I dlatego wspólną troską europejską jest budowanie społecznego zaufania, że placówki kształcenia zawodowego służą społeczeństwu zgodnie z jego potrzebami – oczekiwaniami – wymaganiami. To istota zapewniania jakości.

Jakość i ewaluacja

Zapewnianie jakości w każdym modelu dynamicznym wywodzącym się z tzw. cyklu Deminga wymaga planowania, działania, badania i wdrażania wniosków z tych badań. A te specyficzne badania to właśnie ewaluacja.

Ewaluacja to nie to samo co zapewnianie jakości, ale nie ma (zapewniania) jakości bez ewaluacji. Ewaluacja nie jest celem, tylko środkiem do osiągnięcia celu, jakim jest zapewnianie jakości.⁸

3. Ewaluacja

*Swoje decyzje opieraj na wiarygodnych danych
– zarządzanie przez dane⁹*

Ewaluacja w modelach zapewniania jakości europejskiego kształcenia zawodowego

Modele CQAF i EQARF mają tę samą strukturę, bazują na cyklu jakości i składają się z 4 faz:

- Ustalenie celów (strategicznych) i planowanie
- Faza wdrażania/realizacji
- Faza ewaluacji, obejmująca projekt mechanizmów ewaluacji i ocenę osiągnięć/rezultatów na poziomie indywidualnym, poziomie dostawców i na poziomie systemu
- Przegląd, bazujący na kombinacji rezultatów ewaluacji wewnętrznej i zewnętrznej, informacji zwrotnej i organizacji procedur na rzecz zmiany.

⁸ więcej np. w podręczniku *Autoewaluacja w szkole* [1].

⁹ Jak w przypisie 1.

Ewaluacja programów kształcenia zawodowego Wg raportu Cedefop [2]

Ewaluacja to systematyczne badanie pozwalające określić znaczenie, wartość czy korzyści polityki, programu czy przedsięwzięcia, wykorzystujące odpowiednie metody, kryteria, standardy i wskaźniki badań społecznych. To także proces rozwojowy objaśniający specyfikę polityk, procesów i praktyk ich interesariuszom. Ma wkład w uczenie się we współpracy i w produkowanie wiedzy. Redukuje niepewność w podejmowaniu decyzji, pomaga doskonalić projektowanie i wdrażanie (realizację) interwencji społecznych, z zapewnieniem skutecznego/efektywnego wykorzystania zasobów. Charakterystyczne dla ewaluacji, w porównaniu z innymi obszarami/typami badań społecznych, są bezpośrednie związki z tworzeniem polityki i podejmowaniem decyzji.

Ewaluacja znajduje zastosowanie na różnych poziomach programu VET:

- I. wdrożenie/realizacja programu
- II. proces uczenia się
- III. zmiana zachowania ludzi
- IV. długoterminowe zatrudnienie i inne efekty poza zatrudnieniem.

Wg tego samego raportu Cedefop badania wpływu (*impact research*), które można uznać za ewaluację odroczoną, *dostarczają konkluzji, które służą lepszemu zrozumieniu związków między umiejętnościami a rozwojem gospodarczo-społecznym i dobrostanem. Badania te analizują związki między kapitałem ludzkim a różnymi korzyściami dla pojedynczych osób, przedsiębiorstwa, gospodarki czy społeczeństwa, niezależnie czy są to rezultaty specyficznych programów, czy interwencji (np. wpływ ogólnego wzrostu umiejętności i kwalifikacji na rozwój ekonomiczny i społeczny).*

Jakość ewaluacji

Jeśli ewaluacja ma służyć (zapewnianiu) jakości, trzeba dbać o zapewnianie jakości ewaluacji [1] i dlatego ta kwestia też znalazła się w centrum zainteresowania sieci ENQA-VET [5]. Okazało się, że kraje europejskie mają wiele wspólnych problemów związanych z QA ewaluacji systemów VET:

- brak powszechnych/wspólnych procesów ewaluacji jakości i doskonalenia jakości w systemach krajowych;
- brak motywacji i włączenia ważnych interesariuszy w procedury/procesy ewaluacji (tj. pracodawców, nauczycieli-instruktorów, klientów);
- brak świadomości korzyści wynikających z modelu EQARF jako efektywnego modelu wspierania instytucjonalnej autonomii, decentralizacji i kultury jakości;
- niska społeczna reputacja VET;
- złożoność problematyki jakości.

Jak wzmocnić zapewnianie jakości ewaluacji? Owocem współpracy w ramach sieci jest szereg konkluzji, co trzeba zrobić na poziomie europejskim, krajowym czy poszczególnych realizatorów VET.

Na zakończenie

W myśl podejścia systemowego – ewaluacja w edukacji powinna być kompatybilna z ewaluacją w świecie gospodarczo-społecznym. Szczególnie ważne jest to dopasowanie w kształceniu zawodowym, rozciągniętym między edukacją a światem społeczno-gospodarczym (rynek, gospodarka).

Konieczne jest aktywniejsze włączenie się Polski w europejską przestrzeń edukacyjną przez budowanie w niej:

- kultury ewaluacji – skąd wiesz, co masz robić? jaka jest podstawa twoich decyzji?
- na rzecz
- kultury jakości – czy to, co robię, jest komuś do czegoś (do czego?) potrzebne?

Dzięki Programowi Operacyjnemu Kapitał Ludzki właśnie realizowana jest w Polsce wieloaspektowa reforma kształcenia zawodowego, w tym – reforma egzaminów zawodowych. Oby towarzyszyła tym zmianom profesjonalna ewaluacja działań, zwiększająca szanse na powodzenie reformy zgodnie z oczekiwaniami społecznymi.

Bo ewaluacja, czyli [...] *uczenie się – na bazie własnych i cudzych doświadczeń – oraz wyciąganie wniosków z podjętych działań prowadzą wprost do trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego, a w konsekwencji – podnoszenia jakości życia.*¹⁰

Słowniczek skrótów

- **Cedefop** – European Centre for the Development of Vocational Training – Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego
- **CQAF** – Common Quality Assurance Framework – Wspólne Ramy Zapewniania Jakości
- **ECVET** – European Credit in Vocational Education and Training – punkty kredytowe w kształceniu zawodowym i szkoleniach
- **ENQA-VET** – European Network Quality Assurance – Vocational Education and Training – Europejska Sieć Zapewnienia Jakości w Dziedzinie Kształcenia i Szkolenia Zawodowego
- **EQAVET** – European Quality Assurance in Vocational Education and Training – Europejskie Zapewnianie Jakości w Kształceniu Zawodowym i Szkoleniach
- **EQARF** – European Quality Assurance Reference Framework – Europejskie Ramy Odniesienia na rzecz Zapewnienia Jakości
- **EQF** – European Qualification Framework – Europejskie Ramy Kwalifikacji
- **PLA** – Peer Learning Activities – wzajemne (koleżeńskie) uczenie się
- **QA** – Quality Assurance – zapewnianie jakości
- **QANRP** – Quality Assurance National Reference Points – Krajowe Punkty Referencyjne na Rzecz Zapewniania Jakości
- **TQM** – Total Quality Management – Kompleksowe Zarządzanie Jakością
- **VET** – Vocational Education and Training – Kształcenie zawodowe i szkolenia

¹⁰ Podręcznik akademicki.

Wyjaśnienie pojęć kluczowych dla tekstu

Jakość i ewaluacja to pojęcia ważne, ale trudne, bo bardzo różnie rozumiane. Oto kilka uwag wyjaśniających ich znaczenie wykorzystane w tekście.

JAKOŚĆ

W ogromnym skrócie – TQM skupia się na jakości rozumianej jako „stopień spełnienia wymagań przez rozważany obiekt”¹¹ (zwane często, raczej myląco, „standardami”), co wymaga koniecznie przed przystąpieniem do zapewniania jakości i/lub ewaluacji odpowiedzi na pytanie „jak być powinno”, aby zaspokoić potrzeby/wymagania/oczekiwania interesariuszy.

Jakość nie może być mylona ze skutecznością (*effectiveness*) i/lub efektywnością (*efficiency*).

EWALUACJA

Wspólnym mianownikiem różnych definicji i podejść jest stwierdzenie, że ewaluacja to badanie praktyczne oceniające:

- badanie, tzn. działanie właściwe metodologicznie,
- praktyczne, bo przygotowuje decyzję (a nie potwierdza przyjętą hipotezę),
- oceniające, bo sprawdza, czy jest tak, jak być powinno (a nie diagnozuje, jak jest).

Choć w podręczniku „Psychologia uczenia się i nauczania”¹² rozróżniono: *Termin „ocena” rozumie się na ogół dość szeroko; odnosi się on do procesu zbierania informacji, formułowania sądów o informacjach i podejmowaniu decyzji. [...]*

Ocena – w wąskim znaczeniu – to wystawianie stopni i sklasyfikowanie (uczniów), kwestia, czy ewaluacja jest oceną, wciąż budzi wiele emocji [por. 3].

Bibliografia:

1. *Autoewaluacja w szkole* (praca zbiorowa), Wydawnictwo ORE, wydanie II poprawione, Warszawa 2009.
2. P. Descy, M. Tessaring, *The value of learning. Evaluation and impact of education and training. Third report on vocational training research in Europe: executive summary*. Cedefop - Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005.
3. K. Ekiert, *Ewaluacja administracji publicznej. Funkcje, standardy i warunki stosowania* 2004 r.
4. E. Kędracka, J. Podłowska, *Od CQAF do EQARF*. eduk@tor zawodowy.
5. O. Niceforo, *Peer Learnig Activity on Quality Assurance of Evaluation Procedures ENQA-VET* Peer Learning Report June 2009.
6. red. nauk. K. Olejniczak, M. Kozak, B. Ledzion, *Teoria i praktyka ewaluacji interwencji publicznych*. Podręcznik akademicki (Akademia Leona Koźmińskiego), Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
7. J. Podłowska, *Jakość kształcenia zawodowego – priorytetem w Europie*, MERITUM 2(2) 2006.

¹¹ Prof. Zbigniew Kłos: *Analizując szereg definicji terminu „jakość”, stwierdzić należy, że najczęściej jest akcentowany aspekt spełniałości wymagań. [...]*, „Problemy Jakości” nr 5/98.

¹² Ch. Galloway, *Psychologia uczenia się i nauczania*, PWN, Warszawa 1988, t. II, rozdz. 13, s. 223.